

ПЛАТФОРМА 1.

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОСВІТИ, НАУКИ ТА БІЗНЕСУ В КООРДИНАТАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

УДК 336.1

Єфименко Т. І., д.е.н., професор
академік НАН України

ДННУ «Академія фінансового управління»

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ В ЕПОХУ НЕПЕРЕДБАЧУВАНИХ ТУРБУЛЕНЦІЙ

На ступінь стійкості економічного розвитку в реальному просторі-часі суспільного буття суттєво впливає складна екзогенна взаємодія різноманітних елементів архітектури міждержавного співробітництва та безпеки. На переконання американського вченого та дипломата Г. Кіссінджера [1], глобальний порядок, який склався після «холодної війни», має перехідний характер і людство перебуває напередодні формування нового, більш відповідного всій світовій спільноті, ніж нинішній, укладу.

У всьому світі на зовнішні стратегічні орієнтири впливає нова міжнародна динаміка: китайсько-американське суперництво, продовження гарячих воєн, розпад багатостороннього глобального управління. Від 2024 р. істотні зміни торкнулися архітектури глобальної влади та розстановки сил. Тенденції трансформації світоустрою через наслідки російської агресії відрізняються тим, що Україна стала одним із епіцентрів переломного періоду. В умовах пермакризи (постійна криза – *permacrisis*) чим довше проблема залишається невирішеною, тим більше вона ускладнюється. Тому постійно потрібні невідкладні дії. У такому контексті перемога нашої країни сприятиме утвердженню міжнародного права як підґрунтя світового порядку і, ймовірно, формуванню нових, ефективніших міжнародних інституцій. США зацікавлені в якнайшвидшому закінченні війни в Україні й водночас прагнуть не стати її стороною. Крім того, Сполучені Штати прагнуть до збереження України як незалежної від рф держави. Однак Україна не розглядається як складова «оборонного периметра» США, тобто країна, стратегічно важлива до такої міри, що для її захисту вони готові використати збройну силу. Головним для України є питання захисту від російської агресії і збереження за допомогою союзників суверенітету. Також наша країна зацікавлена в збереженні трансатлантичної солідарності й перспективи набуття повноправного членства в ЄС і НАТО.

Після Другої світової війни США виступили ініціатором і лідером у заснуванні та розвитку системи міжнародних інституцій, зокрема ООН, Міжнародного валютного фонду (МВФ) і Світової організації торгівлі, які сформували політичні й економічні засади ліберального світового порядку. На думку провідних аналітиків [2], у другій половині XX ст. США перетворилися на державу-гегемона у світовій системі. Разом із тим під час «холодної війни» і після її закінчення США припустилися стратегічних помилок, намагаючись інтегрувати в цей світовий порядок Китай та рф, які, скориставшись можливостями участі в ньому, розпочали його руйнування. Велика

стратегія США у XXI ст. спрямована на те, щоб, з одного боку, зберегти у світі лідерство (військове, економічне, технологічне), а з другого – запобігти перетворенню Китаю, їх найближчого конкурента, спочатку на регіонального лідера, а потім на глобального гегемона, котрий згодом посів би місце США у світовій системі.

У Європі нині розпочався очолюваний Великою Британією, Францією і Німеччиною процес формування автономної архітектури безпеки, в якому Україна бере активну участь. Наша країна здатна надати допомогу у створенні для всіх країн, які дотримуються демократичних цінностей, єдиного простору безпеки та економічного простору. Майбутня взаємодія справжніх демократичних держав повинна ґрунтуватися на солідарності у питаннях як безпеки, так і торговельно-економічних відносин [3].

Цілком доречними є сподівання України на справедливе відновлення країни, зокрема й за рахунок країни-агресора, і тому після війни наша держава має бути цілком захищена від економічних диверсій. У таких умовах необхідне збереження суб'єктності у відносинах із глобальними гравцями. З цією метою слід зміцнювати довіру як основу політичної і фінансової підтримки на всіх міжнародних майданчиках та в інших країнах світу. Дотримуючись євроінтеграційного вектора, Україна більшою мірою орієнтована на конституційний порядок, за якого мир і безпека забезпечуватимуться завдяки діяльності нових міжнародних інституцій і застосуванню нових механізмів примусу. В оновленій світогосподарській структурі мають бути модернізовані взаємоприйнятні норми, що визначаються державними й недержавними інститутами. Діяльність національних структур регулювання економіки варто гармонізувати з ЄС у валютній, торговій та інших сферах ділової активності. У фінансовому управлінні вкрай важливою стає координація функціонування фіскальних, грошово-кредитних систем тощо. Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі та про асоціацію між Україною і ЄС стали каталізаторами гармонізації національних норм та правил з європейськими. Реформи не повинні бути одноразовими. Процес системного управління динамічними змінами у фінансово-економічній сфері має характеризуватися чіткими просторово-часовими параметрами.

Провідні країни ЄС усвідомили загрозу загальноєвропейській безпеці з боку РФ. Питання України на геополітичному тлі постає як ключове в контексті безпеки Європи. Фактично нині вирішується доля майбутнього світоустрою, тобто чи стане він порядком сили права або порядком анархії, коли головний регулятор у структурі геоekonomічних важелів впливу становитиме сила.

Набуває актуальності концепція “smart-power” в антикризових механізмах міжнародної фінансової допомоги в умовах підвищених глобальних геополітичних ризиків і геоekonomічних зрушень. Ще наприкінці XX ст. світ розумів силу одноманітно: здатність досягати бажаних результатів за допомогою примусу, залякування чи ресурсної залежності. Наприкінці 1980-х років відомий представник Гарвардської наукової школи державного управління Джозеф С. Най-молодший змінив ці підходи через поняття «м'якої сили» – використання привабливості для просування інтересів, і пізніше – при розробленні концепції «розумної сили» (smart-power, яка поєднує м'яку силу з традиційною «жорсткою» силою). Най застосував своє розуміння сили для аналізу широкого спектра критичних геополітичних подій. Так, стосовно війни в Україні він зазначав: президент Володимир Зеленський використав м'яку силу для забезпечення постачання військової техніки, що гарантує жорстку силу [4]. Також він формулював інші

важливі акценти: для запобігання війні недостатньо економічної взаємозалежності; санкції можуть створювати тягар витрат, але не визначати короткострокові результати; ядерне стримування дуже результативне, але має дуже суттєву кон'юнктуру складову.

Світ стає свідком повернення політики великих держав. Міжнародна система була біполярною з кінця Другої світової війни (1945 р.) до розпаду Радянського Союзу у 1991 р. Після періоду однополярності (1991–2017 рр.) конкуренція у сфері безпеки між великими державами посилюється [2]. Так, на думку багатьох експертів, після запровадження високих митних тарифів проти Китаю Apple здійснюватиме складання iPhone для ринку США в Індії (до 2026 р.). Певно, буде доволі важко перенести всі етапи виробництва до остаточного складання з країни, де ланцюжки поставок і технології створювалися десятиліттями. Це потребуватиме чіткого, захищеного від непередбачуваності цілепокладання. Водночас відомі численні приклади зростання і поступу, коли висхідні країни, навіть за умов теперішньої глобальної невизначеності, протягом короткого часу посідали належне місце серед групи провідних розвинутих держав [5]. У дослідженнях міжнародної політики багато років домінували ліберальні теорії. Для них загалом характерне або ігнорування, або неправильне тлумачення військового чинника, надзвичайно важливого в контексті розуміння відносин між великими державами. Нині піддаються критиці позиції дослідників, згідно з якими світ швидко наближається до сценарію, коли війни припиняться [6].

Френсіс Фукуяма, як відомо, стверджував, що з тріумфом лібералізму над комунізмом настав «кінець історії» і війни великих держав припиняться [7]. Також відомі точки зору, що війна стає економічно неефективною. Життя показало, що ліберальне мислення йде у минуле. Багато досліджень присвячені різним аспектам війни великих держав. На думку К. фон Клаузевіца [8], війна є продовженням політики іншими засобами. Проте в літературі позиції дослідників стосовно того, як війна співвідноситься з політикою великих держав, дуже суперечливі. Баланс сил згодом постійно змінюється. Історичний досвід переконує, що сьогоднішній союзник може стати супротивником. Економісти стверджують, що найкращий спосіб для держав максимізувати добробут – конкурувати економічно. При цьому потрібні міжнародні інститути для розроблення та імплементації правил, що сприяють вільній торгівлі та регулюють економічні відносини між державами. Таким чином, у традиційній економіці баланс сил і такі концепції, як конкуренція у сфері безпеки, по суті, ігноруються. У відносинах великих держав міжнародна політика домінує над економікою. У такому контексті сьогодні розглядаються перспективи припинення російської агресії в Україні.

Дедалі помітніші тенденції посилення вразливості країн із низьким рівнем розвитку у зв'язку з руйнівним високим тарифним тягарем у зовнішньоторговельній сфері. UNCTAD пропонує інституційні підходи для забезпечення сталого розвитку та запобігання подальшій економічній нестабільності на прикладі згаданих держав [9]. В аналітичних документах з глобальної фінансової стабільності ідеться про надмірне навантаження на державні фінанси в багатьох країнах. Високою є ймовірність подальшого зростання рівнів боргу.

Перспективи у бюджетній сфері ускладнюються невизначеністю щодо тарифів і економічної політики, зростанням прибутковості облігацій у найбільших за розміром економіки країнах, труднощами в отриманні іноземної допомоги. Розробники фіскальної

політики змушені робити нелегкий вибір між зменшенням боргу, створенням резервів для захисту економіки та задоволенням потреб у збільшенні витрат. У разі реалізації вкрай несприятливого сценарію до 2027 р. глобальний державний борг збільшиться до близько 117 % ВВП – такий рівень не спостерігався з часів Другої світової війни [10]. З огляду на складність і мінливість поточної ситуації у квітневій доповіді МВФ про світовий розвиток подано «довідковий», замість звичайного, базового, прогноз – з урахуванням різних припущень щодо сучасної торгової політики. Насамперед це пов'язано з наслідками запровадження США митних тарифів.

Виконавча рада МВФ 30 червня 2025 р. завершила восьмий у рамках Механізму розширеного фінансування (EFF) огляд розширеної угоди. Україні виділено на цілі бюджетної підтримки близько 0,5 млрд дол. США (0,37 млрд. СПЗ). Вказано, що українська економіка залишається стійкою, всі міжнародні зобов'язання відповідно до структурних маяків виконано. Прогноз зростання на 2025 р. схильний до високої невизначеності. Темп зростання ВВП збережено на рівні 2–3 %, оскільки менший дефіцит електроенергії супроводжується зниженням видобутку газу та скороченням експорту сільськогосподарської продукції. Національний банк України дотримується жорсткої грошово-кредитної політики задля стримування високої інфляції. Запаси валютних курсів залишаються адекватними завдяки істотній зовнішній підтримці, що зберігається. Повномасштабна війна з РФ вимагатиме додаткових бюджетних видатків на 2025 р. [11].

Стрімка ескалація напруженості в торгівлі та надзвичайно високий рівень невизначеності щодо політики вплинуть на глобальну економічну активність. Очікується, що зростання світової економіки у 2025 р. сповільниться. Динаміка ВВП становитиме 2,8 % у 2025 р. та 3 % у 2026 р. порівняно з 3,3 %, як прогнозував МВФ для обох років у січні 2025 р. Це найповільніше зростання ВВП з часів пандемії коронавірусу у 2020 р., другий найгірший показник із 2009 р. [10]. Згадані показники також нижчі від середнього рівня за період 2000–2019 рр. – 3,7 %, і покращання ситуації не передбачається, якщо не буде проведено суттєвих структурних реформ. У глобальному масштабі триватиме економічна фрагментація у напрямі диверсифікації доларових резервів деяких країн і відпрацювання альтернатив західним платіжним системам. Дохідність десятирічних державних облігацій США зростатиме, за різними прогнозами, у діапазоні 4,75–5 %. У багатоаспектному геоekonomічному оточенні набагато складніше буде підтримувати стабільність фінансових ринків.

У річному звіті МВФ за 2025 р. підкреслено, що невизначеність на глобальному, регіональному та національному рівні залишається одним із найістотніших факторів, що потребують уваги при розробленні державної політики [12]. Тому, з огляду на оновлені в жовтні 2025 р. оцінки світової фінансової стабільності [13], чинників міжнародного, наднаціонального, а також національного фіскального регулювання [14], в Україні активізується діяльність центральних органів виконавчої влади, спрямована на чіткий моніторинг, оцінку цілей, установлених у воєнний час для забезпечення резилієнтного розвитку нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Kissinger H. World Order. Penguin Books, 2015. 432 p.

2. Dalio R. Principles for Dealing with the Changing World Order: Why Nations Succeed and Fail Avid Reader Press. Simon & Schuster, 2021 576 p.
3. Acemoglu D., Robinson J.A. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. Crown Currency, 2012. 544 p. <https://doi.org/10.1355/ae29-2j>.
4. Nye Jr. J.S. What Would Victory in Ukraine Look Like? 2024. October 8. URL: <https://surl.li/puqkxt>.
5. Юрчишин В. Економічна війна закінчена? Забудьте? 2025. URL: <https://surl.li/utfovc>.
6. Mearsheimer J. J. War and International Politics. *International Security*. 2025. Vol. 49 (4). P. 7–36. https://doi.org/10.1162/isec_a_00507.
7. Fukuyama F. The End of History? *National Interest*. 1989. No. 16. P. 3–18. <http://www.jstor.org/stable/24027184>.
8. Von Clausewitz C. On War. Princeton, NJ : Princeton University Press, 1976.
9. Sparing the vulnerable: The cost of new tariff burdens / UNCTAD, OSG, TT/INF/2025/3. 2025. May 21. URL: <https://mailchi.mp/unctad.org/news-23-may-2025?e=4ad20459c0>
10. International Monetary Fund. World Economic Outlook: A Critical Juncture amid Policy Shifts. Washington, DC, 2025. April. URL: <https://surl.li/tkotdd>.
11. IMF Executive Board Completes the Eighth Review of the Extended Arrangement under the Extended Fund Facility for Ukraine. *Press Release*. 2025. No. 25/227. <https://doi.org/10.5089/9798229014861.002>.
12. International Monetary Fund. Getting to Growth in an Age of Uncertainty. IMF Annual Report 2025. URL: <https://surl.li/jrzzif>.
13. International Monetary Fund. Global Financial Stability Report: Shifting Ground beneath the Calm. Washington, DC, 2025. October. URL: <https://surl.li/qfgbrb>.
14. International Monetary Fund (IMF). Fiscal Monitor: Spending Smarter: How Efficient and Well-Allocated Public Spending Can Boost Economic Growth. Washington, DC: IMF, 2025. October. URL: <https://surl.li/qiudow>.